

Handreiking voor het realiseren van alternatieve nestvoorzieningen voor de gierzwaluw

Colofon

Het doel van deze publicatie is de onderdelen te gebruiken in een aanvraag voor de Wet natuurbescherming in het kader van soortenbescherming. Specifiek voor het maken van keuzes over alternatieve voorzieningen voor de gierzwaluw. In andere publicaties kan verwezen worden naar deze publicatie onder vermelding van de titel, versienummer en jaartal, Omgevingsdienst Haaglanden.

Contact: vergunningen@odh.nl
Bezoekadres: Zuid-Hollandplein 1, 2596 AW Den Haag
Postadres: Postbus 14060, 2501 GB Den Haag

Introductie

Dit document dient ter ondersteuning bij de keuze voor alternatieve voorzieningen voor de gierzwaluw en de manier van plaatsing. Het inzetten van geschikte alternatieve nestgelegenheden draagt bij aan het behoud van de gierzwaluw in het plangebied en de omgeving.

Voorliggend document is gebaseerd op: ontheffingsaanvragen die bij Omgevingsdienst Haaglanden (hierna: ODH) zijn ingediend in de afgelopen drie jaar, informatie uit de meest actuele kennisdocumenten van BIJ12, literatuuronderzoek, informatie uit monitoringsgegevens en beoordelingen van experts op het gebied van de gierzwaluw. Dit document is tevens voorgelegd aan Sovon, de Vogelbescherming Nederland en de gierzwaluwbescherming Nederland ter verificatie en zij zijn het eens met hetgeen gesteld in huidig document.

Bij een voornemen om een activiteit uit te voeren waarbij tenminste één gierzwaluwnestplaats aanwezig is in het plangebied, dient rekening gehouden te worden met de Wet natuurbescherming (hierna: Wnb). De gierzwaluw is een van nature in Nederland voorkomende wilde vogel die beschermd is op grond van artikel 1 van de Vogelrichtlijn. Op grond van artikel 3.1, tweede lid, van de Wnb is het verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van de gierzwaluw te beschadigen, vernielen of weg te nemen. Op grond van artikel 3.3 van de Wnb kan een ontheffing aangevraagd worden. Op dat moment moet altijd de volgende prioritering doorlopen worden:

1. De oorspronkelijke nestplaats behouden;
2. De huidige nestplaats in de nieuwe situatie zoveel mogelijk reconstrueren op dezelfde plek. Dit houdt onder andere in dat (indien van toepassing) de soorten dezelfde bewegingsvrijheid behouden (i.c. de afmetingen van de verblijfplaats zijn gelijk of groter), de abiotische kenmerken zoveel mogelijk behouden blijven en dezelfde of vergelijkbare materialen worden gebruikt;
3. Alternatieve nestplaatsen aanbieden in de directe omgeving van de oorspronkelijke verblijfplaats, mits aan de gestelde randvoorwaarden, welke in dit document zijn opgenomen, wordt voldaan en ze op juiste wijze gerealiseerd worden.

In een ontheffingsaanvraag moet ecologisch onderbouwd worden dat de alternatieve voorzieningen minimaal gelijkwaardig zijn in aard, omvang en kwaliteit ten opzichte van de huidige functionaliteit die verloren dreigt te gaan of aangetast dreigt te worden (zie ook de Richtlijn ¹).

Let op: Huidig document vervangt het document ‘Shortlist alternatieve voorzieningen’ November 2022 van de ODH voor wat betreft de gierzwaluw. Huidig document is een groeidocument welke wordt bijgewerkt en aangevuld op basis van de op dat moment beschikbare kennis.

¹ Richtlijn ontheffing soortenbescherming van ODH: https://omgevingsdiensthaaglanden.nl/wp-content/uploads/Richtlijn_ontheffing_soortenbescherming_Wnb_ZH_juli-2020.pdf

Voorbeelden van alternatieve voorzieningen

Tabel 1 bevat een overzicht van mogelijke alternatieve voorzieningen voor de gierzwaluw. Deze voorzieningen kunnen mogelijk worden ingezet als vervanging van een nestplaats van de gierzwaluw. Hierbij geldt, hoe meer groene vlakken de alternatieve voorziening heeft, hoe geschikter wij deze achten.

Voor alle alternatieve nestvoorzieningen die in de tabel staan weergegeven geldt dat nestvoorzieningen met gelijke specificaties (afmetingen van de binnenruimte, grootte en positionering van de invliegopening en materiaal) in principe ook worden goedgekeurd, mits deze op correcte wijze geplaatst worden. Hierbij wordt aangeraden om de informatie van de specifieke alternatieve nestvoorziening aan te leveren bij ODH onder vermelding van 'Alternatieve Nestvoorzieningen Gierzwaluw' via vergunningen@odh.nl. Dan worden deze beoordeeld en toegevoegd aan de tabel.

Kanttekeningen

De volgende kanttekeningen worden geplaatst bij de tabel:

- A. Deze lijst met alternatieve nestvoorzieningen van de gierzwaluw is niet limitatief. De markt voor alternatieve nestvoorzieningen is in ontwikkeling. Er verschijnen regelmatig nieuwe typen nestvoorzieningen en diverse merken op de markt. Deze ontwikkeling wordt gedreven door enerzijds de hoge vraag en anderzijds door voortschrijdende inzichten;
- B. Welke alternatieve nestvoorzieningen in de ontheffingsaanvragen werden voorgesteld zal sterk afhankelijk zijn van beschikbaarheid en kosten. Dit maakt dat het goed voorstelbaar is dat de direct beschikbare alternatieve voorzieningen van grote commerciële bedrijven oververtegenwoordigd zijn in de ontheffingsaanvragen en als zodanig in voorliggend overzicht;
- C. Deze lijst vormt slechts een handvat voor het kiezen van alternatieve voorzieningen. Er is sprake van kennislacunes ten aanzien van de specifieke voorkeuren van de gierzwaluw en diverse functie eisen van de gierzwaluw. Het is dan ook niet mogelijk om tot harde conclusies te komen over de bewezen effectiviteit van de nestvoorzieningen in deze lijst;
- D. Voor gierzwaluwen geldt dat sprake is van regionale en lokale voorkeuren voor verblijfplaatsen en nestlocaties. Hierdoor kunnen alternatieve nestvoorzieningen niet overal hetzelfde beoogde resultaat geven;
- E. Elke situatie voor het aanbieden van alternatieve nestvoorzieningen staat op zichzelf, de exacte keuze voor een alternatieve nestvoorziening moet door de desbetreffende deskundige ecologisch onderbouwd worden. Hierbij is het belangrijk dat de huidige situatie zoveel mogelijk wordt nagebootst. Het zijn de type nestvoorzieningen, het aantal nestvoorzieningen, de clustering van de voorzieningen, een vrije uitvliegroute van een drie meter en bovenal de nabijheid tot de aangetroffen verblijfplaatsen van de alternatieve nestvoorziening die tezamen zorgen dat alternatieve nestvoorzieningen binnen een stedelijke omgeving als geschikt kan worden gezien.

Tabel 1. Beoordeling van alternatieven voorzieningen voor de gierzwaluw. Zie tabel 2 voor toelichting.

Type	Merk	Type kast	Binnenmaat (cm) (b x h x d)	Diagonaal in de breedterichting (cm)	Bodem-oppervlakte (cm ²)	Invliegopening			Materiaal	Monitoringsgegevens	Alternatief gedurende de werkzaamheden	Alternatief na afronding van de werkzaamheden	Sovon
						Afmeting (cm) (b x h)	Afstand tot bodem (cm)	Asymmetrisch aangebracht?					
NK GZ 08	Vivara	Nestkast	34,5 x 14,5 x 13	37	449	6,5 x 3	2,6 ³	Ja	Houtbeton	1		²	√
NK GZ 10	Vivara	Nestkast	35x 17x 17	39	595	6,5 x 3	3,5					²	√
Martino	Faunus Nature Creations	Nestkast	34 x 17 x 13	36	442	7 x 3,2	1,5	Ja	Hout	3		²	?
Jort	Bats & Birds	Nestkast	35 x 18,2 x 15	38	525	7 x 3	0,5	Ja	Hout	3		²	?
GZP2	Unitura	Neststeen	30 x 19 x 15	37	450	6,5 x 3,3	<2	Ja	Houtbeton	3		²	?
IB GZ 03	Vivara	Neststeen	37 x 13 x 13	39	481	6,5 x 3	5 ³	Ja	Houtbeton	1			√
IB GZ 04	Vivara	Neststeen	37 x 13 x 14,5	40	537	- ⁴	- ⁴	Ja	Houtbeton	1			√
IB GZ 05	Vivara	Neststeen	37 x 13 x 15	40	555	6,5 x 3	5 ³	Ja	Houtbeton	1			√
IB GZ 06	Vivara	Neststeen	37 x 13 x 15	40	555	- ⁴	- ⁴	Ja	Houtbeton	1			√
Nr. 25	Waveka	Neststeen	onbekend	onbekend	onbekend	5,5 x 3,3	onbekend	ja	Houtbeton	1	5	5	√
Nr. 25a	Waveka	Neststeen	onbekend	onbekend	onbekend	5,5 x 3,3	onbekend	ja	Houtbeton	3	5	5	?
Nr. 16	Waveka	Neststeen	36 x 17 x 16	39	576	7 x 3	aan bodem	ja	Gegoten houtbeton	3			√
Nr. 16S	Waveka	Neststeen	36 x 17 x 16	39	576	7 x 3	aan bodem	ja	Gegoten houtbeton	3			?

² Inbouw heeft de voorkeur.

³ Hoewel afwijkend van het Kennisdocument, zijn er van deze stenen veel positieve monitoringsgegevens bekend, vandaar dat deze afwijking als minimaal wordt gezien en het als een geschikt alternatief wordt beschouwd.

⁴ Betreffen kasten die afgewerkt dienen te worden. hierbij dient er een invliegopening van 6,5 cm breed en 3 cm hoog worden gecreëerd. De hoogte van de invliegopening dient maximaal 2 cm vanaf de bodem en de invliegopening dienen goed afgerond zijn in verband met vleugelbeschadiging.

⁵ Geen beoordeling mogelijk, niet alle afmetingen bekend.

Nr. 17	Waveka	Neststeen	30 x 14 x 14	33	420	7 x 3	onbekend	ja	Vezel- en houtbeton	3	5	5	√
GZP3	Unitura	Inbouw kast	50 x 15 x 15	52	750	6,6 x 3,3	n.v.t	ja	Multiplex en houtbeton ⁶	3			√
Nestpannen/ gierzwaluwpennen ⁷										3			√
Gierzwaluwtil ⁸										3			?
Nestgelegenheid onder dakoverstek/gootbekisting.		Maatwerk-kast	30 x 13 x 13	33	390	6,5 x 3	Invliegopening zo dicht mogelijk op de muur, niet voorin of middenin de kast ¹⁰ .	Ja	-	3			√

Tabel 1. Des te meer groene cellen, des geschikter wij de alternatieve voorziening achten.

⁶ Inbouwkast, multiplex is derhalve voldoende duurzaam.

⁷ Ongeacht specificaties geen geschikt alternatief vanwege te hoge temperaturen (gierzwaluwbescherming https://gierzwaluwbescherming.nl/?page_id=1707).

⁸ Kan alleen worden ingezet worden als maatregel indien er geen gelijkwaardigere alternatieven beschikbaar zijn in samenspraak met het bevoegd gezag.

Tabel 2. Toelichting tabel 1

Type kast	Binnenmaten	Diagonaal in de breedterichting	Bodem-oppervlakte	Afmetingen invliegopening (cm)	Afstand tot bodem	Materiaal	Monitoringsgegevens	Alternatief gedurende de werkzaamheden	Alternatief na afronding van de werkzaamheden	Oordeel externen
Inbouw	Conform Kennisdocument (hierna: KD) min. 25 x 13 x 13	Conform KD minimaal 20 cm	Conform KD minimaal 350 cm ²	Conform KD min 6,5 breed en 3 hoog. Niet hoger dan 3,5 vanwege concurrentie spreuw	Conform KD maximaal 2 cm boven de bodem van de binnenzijde	Duurzaam	1: Gevallen van ingebruikname bekend	Geschikt	Geschikt	√ Gevallen van ingebruikname bekend
Opbouw	Niet conform KD, afwijking echter minimaal.	Niet conform KD, afwijking echter minimaal.	Niet conform KD, afwijking echter minimaal.	Niet conform KD, afwijking echter minimaal.	Niet conform KD, afwijking echter minimaal.	Voldoende duurzaam	2: Geen gevallen van ingebruikname bekend van minimaal drie monitoringsrapportages	Minder geschikt	Minder geschikt	? Geen oordeel
	Niet conform KD	Niet conform KD	Niet conform KD	Niet conform KD	Niet conform KD	Niet duurzaam	3: Geen monitoringsgegevens bekend	Niet geschikt	Niet geschikt	

Tabel 2 geeft toelichting op hoe tabel 1 geïnterpreteerd moet worden. Groen: Geschikt. Oranje: Niet optimaal. Rood: Niet geschikt.

Voorwaarden plaatsing alternatieve nestvoorziening

De gierzwaluw is een plaatstrouwe semi koloniebroeder, waardoor de plaatsing van nestvoorzieningen een grote invloed kan hebben op de acceptatie van (nieuwe) nestplaatsen⁹. Zodoende is het van belang dat de alternatieve nestvoorzieningen zo goed mogelijk geplaatst worden. Hieronder wordt aangegeven waaraan het plaatsen van alternatieve nestvoorzieningen minimaal moet voldoen, in welke periode dit moet plaatsvinden en welke hulpmiddelen ingezet kunnen worden om zo succesvol mogelijk alternatieve nestlocaties aan te bieden.

Plaatsing nestvoorzieningen

De volgende voorwaarden voor plaatsing zijn gebaseerd op het meest actuele Kennisdocument Gierzwaluw (BIJ12)⁹ en de eisen van de Gierzwaluw Bescherming Nederland (GBN)¹⁰ en expert judgement:

- Het uiterlijk, de locatie en oriëntatie van de nieuwe nestplaats moet zo veel mogelijk overeenkomen met de oorspronkelijke nestlocatie¹¹;
- De nestvoorzieningen die buiten het plangebied en gedurende de werkzaamheden aangeboden worden, moeten zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke nestplaats (bij voorkeur binnen 50 tot maximaal 200 meter) en buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden geplaatst te worden⁹;
- De nestvoorzieningen, die binnen het plangebied en na afronding van de werkzaamheden aangeboden worden, moeten bij voorkeur op dezelfde locatie als de oorspronkelijke nestplaatsen geïntegreerd worden of anders zo dicht mogelijk bij deze nestplaatsen (binnen 50 tot 200 meter)⁹;
- De alternatieve nestplaatsen dienen bij voorkeur in kleine groepjes geclusterd te worden aangeboden (maximaal 15 nestkasten bij elkaar) en zo dicht mogelijk (binnen 200 meter) van bestaande nestlocaties gerealiseerd te worden. Hierbij geldt dat afzonderlijk herkenbare nestplaatsen het meest succesvol zijn. De herkenbaarheid van individuele nesten kan worden vergroot door plaatsing in een grillig patroon, of door het aanbieden van verschillende typen nestplaatsen binnen een cluster^{9,10};
- Tussen de invliegopeningen van de nestvoorzieningen moet een afstand van minimaal 75 centimeter worden aangehouden¹⁰. Echter, 100 tot 125 centimeter¹² heeft de nadrukkelijke voorkeur;
- Er dient een vrije uitvliegroute zonder obstakels, onder de uitvliegopening van het nest te zijn van minimaal 3 meter hoog en minimaal 1 meter breed⁹;
- De aanvliegroete, dient op dezelfde manier te worden aangeboden als bij de oorspronkelijke verblijfplaats (via voorzijde, onderzijde etc)⁹;

⁹ Bron: BIJ12. Kennisdocument Gierzwaluw Apus apus, versie 1.0. Publicatie: BIJ12, Utrecht.

¹⁰ Bron: Gierzwaluwbescherming Nederland <https://gierzwaluwbescherming.nl/>

¹¹ Dit is echter niet in alle situaties mogelijk, bijvoorbeeld bij sloop. In dat geval kan de kans op acceptatie worden vergroot door het afspelen van lokgeluiden in de buurt van de nieuwe nestgelegenheden. Dit moet altijd onder ecologische begeleiding plaats te vinden om verstoring te voorkomen.

¹² Vogelbescherming Nederland – persoonlijke communicatie.

- De nestvoorzieningen mogen niet op of in een gevel gerealiseerd worden waar de hele dag zon op staat. De nieuwe nestvoorzieningen moeten bij voorkeur op een hoek of langs de kopse kant van een gebouw in de koele, schaduwrijke noord- en oostgevels aangebracht te worden. Als nestgelegenheden tussen 09.00 en 19.00 uur in de schaduw blijven onder bijvoorbeeld een dakrand of dakgoot, kunnen andere windrichtingen overwogen worden⁹;
- Er dient een compensatiefactor van één op drie gehanteerd te worden. Dat betekent dat voor elk te verwijderen of aan te tasten nest ten minste drie nieuwe nestplaatsen dienen te worden aangeboden, zowel gedurende als na de werkzaamheden, zodat er ten alle tijden voldoende uitwijkmogelijkheden worden aangeboden⁹;
- De voorzieningen moeten aanwezig en beschikbaar zijn voor de periode waarvoor ze worden ingezet;
- De aangeboden vervangende nestgelegenheden moeten van voldoende duurzaam materiaal zijn en op een voldoende duurzame wijze worden bevestigd. Alternatieve nestvoorzieningen kunnen het beste beschermd onder de dakgoot of overhang worden geplaatst en/of van houtbeton of hardere houtsoorten als robinia of ceder in plaats van grenen of vuren gemaakt zijn⁹;
- Eventueel aangetroffen nestmateriaal dient door een ecologisch deskundige verwijderd, bewaard en in de vervangende nestvoorziening gelegd te worden.

Periode plaatsing nestvoorzieningen

De eerste gierzwaluwen arriveren rond april in Nederland. De laatste individuen kunnen tot oktober blijven voordat ze naar het zuiden trekken. De broedperiode loopt grofweg van mei tot en met juli, wanneer ook de meeste individuen in Nederland aanwezig zijn. Alternatieve nestvoorzieningen voor de gierzwaluw dienen gerealiseerd te worden vóór de voorgenomen werkzaamheden en voor de terugkomst van de gierzwaluw uit het zuiden, dus vóór 15 april.

Lokmethoden

Na realisatie van alternatieve nestvoorzieningen worden deze in veel gevallen (nog) niet herkend als geschikte nestplaats door de gierzwaluw. De ontdekking van nieuwe nestplaatsen kan worden versneld door het geluid van de gierzwaluw af te spelen in de buurt van het nest. Als eenmaal één nest bezet is, is de kans groot dat de andere nestvoorzieningen ook worden ontdekt door soortgenoten⁹. Het toepassen van lokgeluiden wordt vooral aanbevolen in de volgende situaties:

- Als het karakter van de verdwenen broedplaats anders is dan het karakter van de nieuwe voorziening⁹;
- Als de afstand tussen oude en nieuwe voorziening groter is dan 50 meter⁹;
- Als de nieuwe voorziening op een ander gebouw of andere woning is geplaatst dan de verdwenen nestplek⁹.

Als richtlijn van de momenten waarop lokgeluiden afgespeeld kunnen worden dienen de volgende richtdata aangehouden te worden:

- Half mei voor het lokken van broedvogels waarvan de nestgelegenheden verdwenen zijn⁹;
- Half juni tot half juli voor het lokken van jonge vogels, die het volgend jaar kunnen nestelen⁹.

Om deze maatregel zo succesvol mogelijk uit te kunnen voeren, moet er rekening gehouden worden met het volgende:

- Voor het afspelen van de lokgeluiden dient de luidspreker zo dicht mogelijk bij de alternatieve nestgelegenheid, bij de invliegopening, aangebracht te worden⁹ en dient het geluid duidelijk hoorbaar afgespeeld te worden;
- Wanneer het geluid automatisch wordt afgespeeld, wordt aanbevolen om gedurende één uur of twee keer één uur in de ochtend tot begin van de middag het geluid af te spelen (grotweg tussen 08.00 en 13.00 uur). 's Avonds dient er geen geluid afgespeeld te worden omdat dit voor de gierzwaluw betekend dat de nestkast bezet is⁹;
- Wanneer het geluid handmatig wordt afgespeeld moet het afgespeeld worden tussen 08.00 en 13.00 uur enkel wanneer de gierzwaluwen in de buurt vliegen⁹;
- Het geluid moet tot een afstand van circa 50 meter hoorbaar zijn zonder vervorming⁹;
- Verschillende typen lokgeluiden afspelen. Lokgeluid is het meest effectief als het bestaat uit verschillende typen roepen die na elkaar en gedurende een korte periode (1-2 minuten) te horen zijn en die afgewisseld worden met periodes van stiltes⁹;
- Wanneer de nestvoorziening ontdekt is en regelmatig invliegende gierzwaluwen gesignaleerd worden moet het afspelen van de geluiden worden gestopt in verband met mogelijke versturende effecten op deze gierzwaluwen.

Gierzwaluwbescherming Nederland heeft het document 'handleiding bij het gebruik van geluid voor het lokken van Gierzwaluwen plus vragenlijst' opgesteld. Voor meer informatie over de toepassing van lokmethoden, verwijzen wij naar dit document¹⁰.

Het kan zijn dat neststenen en overige alternatieve nestplaatsen in eerste instantie niet worden gebruikt door gierzwaluwen, maar wel door andere vogels zoals de huismus of de spreeuw. Deze soorten hebben een vergelijkbaar habitat. Het verjagen van huismussen en spreeuwen is niet nodig, omdat de activiteit van deze soorten kan dienen als wegwijzer voor de gierzwaluwen⁹.

Monitoring

Monitoring kan nodig zijn, om de effectiviteit van de getroffen alternatieve maatregelen te volgen. Hiermee kan gewaarborgd worden dat de gierzwaluw aanwezig blijft in het plangebied.⁹ In de volgende situaties kan monitoring noodzakelijk zijn:

- bij grootschalige projecten; of
- wanneer een groot deel van de nestplaatsen worden beïnvloedt; of
- bij het toepassen van experimentele maatregelen; of
- indien sprake is van cumulatie.